

УДК 167/168:001.51/.8

Т. В. Кичкирук

кандидат філософських наук,
асистент кафедри філософії

Національного університету біоресурсів і природокористування України

НЕЛІНІЙНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

Сучасна освіта має не просто готувати людину до життя в наявних соціальних і цивілізаційних умовах, а й надавати їй необхідні особистісні й професійні компетенції, необхідні для того, щоб вона могла вільно, творчо і суб'єктивно-активно пристосовуватися, а також брати активну участь у безперервній соціальній динаміці, що характерна сучасному станові розвитку людської цивілізації. Освіта завжди визначалася як «суспільний процес розвитку і саморозвитку особистості, пов'язаний з оволодінням соціально-значущим досвідом, утіленням у знаннях, уміннях і навичках творчої діяльності, чуттєво-ціннісних формах духовно-практичного освоєння світу» [2, с. 11]. Але на сьогодні вона набула ще й перспективно-орієнтованої специфіки, освіта має надати людині інструментарій ефективного передбачення та реагування на соціально-цивілізаційні зміни. І одним із таких ефективних інструментів соціального прогнозування й адаптації є нелінійне мислення.

Проблема нелінійного мислення зароджується в системі пізнання індустріального суспільства; однак у найбільш розгорнутих формах вона постає в період глобальних змін та інформаційної революції. Серед її дослідників варто назвати насамперед Ж. Бодрієра, Е. Гуссерля, Ж. Делеза, Ж. Дерріду, М. Фуко, М. Хайдеггера й інших західних мислителів.

У філософському просторі колишнього СРСР вона досліджувалась такими філософами, як В. Біблер, М. Мардашвілі, Г. Щедровицький. У російській та українській філософській літературі більш пізнього періоду до цієї теми звертались такі відомі дослідники, як В. Андрущенко, В. Аршинов, О. Астаф'єва, Л. Бевзенко, В. Буданов, О. Гомілко, І. Добронравова, І. Єршова-Бабенко, В. Кизима, Л. Киященко, О. Князева, І. Предборська, Б. Пружинин, В. Рижко, М. Розов, Л. Сидоренко, В. Стьопін, Т. Суходуб, І. Цехмістро, Л. Чекаль, В. Чуйко, В. Ярошовець та інші.

«Разом із тим, незважаючи на досить помітний обсяг філософської літератури, проблему нелінійного мислення загалом та її залучення до осмислення економічної науки та освіти зокрема не можна вважати остаточно вирішеною. Існує низка питань, які потребують додаткового дослідження. Серед них – теоретико-методологічні засади нелінійного мислення; визначення поняття «нелінійне мислення» у контексті розвитку філософської думки; локалізація нелінійного мислення в системі освіти, зокрема в такому її напрямі, як економічна освіта» [2, с. 2]. Детального вивчення потребує завдання побудови теоретичної моделі становлення нелінійного мислення майбутніх фахівців-економістів; визначення критеріїв і рівнів сформованості нелінійного мислення в студентів засобами економічної освіти. Особливої наукової розробки потребують проблеми підвищення якості економічної освіти студентів в умовах ринкових трансформацій.

Мета статті полягає в дослідженні філософії нелінійного мислення та потреби впровадження такого стилю мислення в систему освіти економічного напрямку.

Нелінійність мислення – життєва домінанта сучасної людини. Основні ідеї становлення світу, соціуму, культури, науки, освіти виникли в припущенні, що соціальні, духовні потрясіння кінця ХХ століття можуть бути розтлумачені як зсув епіцентру всього людського буття до полюсу нелінійності. Виклики часу, які відбулися в

другій половині ХХ століття, сучасної цивілізації зумовлені нелінійністю постсучасного світу, новою динамікою соціокультурних явищ, які найчастіше непомітно зароджуються, спонтанно розбудовуються та знезацька стають видимими.

Поняття «нелінійне мислення» в контексті розвитку філософської думки визначено як феноменологічно-раціоналізуючий акт, спрямований на цілепокладальне, оперативне-з'ясувальне та знаннево-пояснювальне охоплення предмета думки (яким може бути річ, явище, процес, художній образ), що розглядається в динаміці й становленні, багатовимірною й поліваріантно, у різноманітті альтернативних і можливих шляхів розвитку, інтерпретативно й системно-цілісно. Джерела такого розуміння нелінійного мислення та його необхідності для сучасної людини можна відшукувати в контексті різних філософських течій, напрямів і шкіл неklasичного й постнеklasичного спрямування («філософія життя», феноменологія, екзистенціалізм, постпозитивізм, постмодернізм, філософії інформаційного суспільства й суспільства ризику тощо).

Економічна освіта являє собою складну динамічну систему, яка відкрита різноманітно багатofакторних зовнішніх впливів, що сприяють її флуктуаційному збудженню, хаотизації та дестабілізації. Це вимагає пошуку внутрішніх атракторів, стабілізаційних цінностей, методик, технологій і процедур, що на навчально-виховному, науково-методичному, організаційно-управлінському рівнях забезпечать упорядкований розвиток і модернізацію економічної освіти як системи, здатної відповідати на всі зовнішні виклики та впливи.

Досліджуючи історичну генезу поняття «економічна освіта», а також її як форму знання й пізнання, можна довести її фундаментальну важливість для загального розвитку національного суспільства, впровадження ефективних механізмів ринкової економіки, а також розвитку демократії й громадянського суспільства в країні. При цьому економічна освіта має два вкрай необхідні виміри: як система, що забезпечує базовими економічними знаннями широкі маси населення, як система формування професійних компетенцій фахівців-економістів різного профілю. В обох своїх вимірах економічна освіта має спрямовуватися на розвиток у всіх суб'єктів нелінійного мислення, необхідного для ефективної й успішної дії в сучасних соціально-економічних та інформаційно-цивілізаційних умовах.

Основним джерелом обґрунтування нелінійного мислення в освіті є саме нагальна необхідність підготовки кожної молоді людини, а також безперервний освітній вплив на людину впродовж усього її життя, спрямовані на постійний особистісний саморозвиток, самоорганізацію й самоадаптацію до тих швидкоплинних, динамічно-змінних і непередбачуваних реальностей, якими сповнена об'єктивна сфера інформаційної цивілізації. Особистість же, котра отримує компетентну інноваційну освітню підтримку, фундаментом якої є нелінійний стиль мислення, здатна адекватно реагувати й креативно перетворювати ту зовнішню багатofакторність, із якою вона зустрічається, будучи сама складною та відкритою системою. Окрім того, нелінійний підхід за його активного застосування в освітній сфері значно підвищує духовно-творчий потен-

ціал особистості, робить її внутрішній світ більш різноманітним і багатограним, що особливо важливо в умовах сучасної антропокультурної кризи. Фактично нелінійний стиль мислення можна розглядати як спосіб світопізнання сучасної людини.

Формування нелінійного мислення засобами освіти, у тому числі вищої, відіграє важливу роль у фаховій підготовці майбутніх спеціалістів у різних сферах виробництва, економіки, суспільно-громадського життя. Як саме нелінійне мислення може знадобитися майбутньому фахівцеві в його професійній самореалізації? Насправді, сучасний ринок праці як ніколи вимагає спеціалістів, здатних до гнучкого та креативного мислення, до прийняття оптимальних рішень у кризових ситуаціях, до вибору найкращої й найвигіднішої альтернативи серед безлічі пропозицій тощо. Тому на сьогодні особливо актуально з концептуально-теоретичного погляду звучить проблема набуття майбутніми професіоналами потенціалу нелінійного мислення в процесі спеціалізованого навчання.

Насамперед необхідно підкреслити, що вихід національної вищої освіти на новий якісний рівень – необхідна умова виходу економіки країни на конкурентоспроможні позиції. Ніякі реформи в реальному секторі економіки, виробництва й розподілу національних матеріальних благ не можуть дати повноцінного ефекту без модернізації освітньої системи. У сучасному світі тільки ті країни, що розвиваються на принципах становлення суспільства знань, виходять на лідерські позиції в економічному, політичному, глобальному планах. У зв'язку з цим українське суспільство «має погодитися з тим, що підготовка когорти інтелектуалів – справжньої, а не позірної національної еліти, яка створить і впровадить високі технології, організує виробництво, задасть духовно-моральні параметри нового стилю життя, розгорне перспективи й поведе за собою суспільство, – єдиний реальний шанс і засіб прогресу, який ми маємо» [1, с. 14]. Але просте декларування готовності до системних змін в освіті, у сфері підготовки професійного ядра подальшого розвитку суспільства очевидно замало. Необхідно розробити концептуальні основи здійснення реформи освіти із повноцінним застосуванням стратегії впровадження нелінійного мислення як на всіх етапах навчально-виховного процесу, так і в професійній діяльності спеціалістів, котрі отримали освіту за певним фахом.

Сучасний професіонал має орієнтуватися, окрім національних економічно-виробничих і соціально-політичних реалій, ще й на глобальні світові тенденції, бути здатним до кроскультурної, міжнародної, транснаціональної взаємодії. Ураховуючи різноманіття сучасного глобального світу, нелінійне, гнучке, здатне пристосуватися до нових вимог мислення майбутньому фахівцеві просто необхідне. «Одним з головних завдань планетарного виховання у ВНЗ з точки зору синергетичного підходу є формування у студентів нелінійного мислення і світобачення, адекватного глобальним викликам людству. Цей підхід дозволяє глибше зрозуміти механізм розвитку системи вищої освіти в масштабах всієї планети та передбачати наслідки головних процесів, що відбуваються у цій складноорганізованій системі» [4, с. 32–33].

Економічна освіта являє собою систему знань, теоретичних і практичних компетенцій, що дають змогу, по-перше, здійснювати професійну діяльність економічного профілю, а по-друге – підтримувати належний рівень ринково-економічної культури в суспільстві. Обидва ці функціональні рівні економічної освіченості населення надзвичайно важливі, адже від того, наскільки ефективно в нашому суспільстві будуть упроваджуватися ринкові механізми й принципи, залежить і загальносуспільна модернізація, просування країни по шляху демо-

кратизації та формування громадянського суспільства. «Економічна освіта на сучасному етапі розвитку України визначається завданнями переходу до демократичної та правової держави, ринкової економіки, необхідності наближення її до світових тенденцій економічного і суспільного розвитку. Розвиток освіти відбувається в контексті загального процесу трансформації різних аспектів суспільного життя, у тісному взаємозв'язку з перебудовою в інших сферах. Її можна розглядати як систему економічних знань, певних навичок і вмінь, спрямованих на вироблення економічної свідомості, поглядів і переконань» [8, с. 185]. Відсутність тривалої традиції функціонування ринкової економіки в нашій країні призвела до того, що рівень економічної освіченості й громадянсько-ринкової та фінансової грамотності є надзвичайно низьким. Саме тому формування когорти справжніх економістів-професіоналів, здатних утворити міцну інтелектуально-фахову основу для розвитку національної економіки є надзвичайно важливим завданням для української вищої освіти. Загалом «метою економічної освіти як складової економічної культури суспільства можна вважати створення бази для достатнього рівня економічного мислення та економічної поведінки населення» [3, с. 31]. Одним же із конкретних завдань економічної освіти є формування креативно-інноваційного, новаторського, гнучкого, варіативного мислення в майбутніх економістів-професіоналів, на яких буде покладено відповідальність за виведення національної економіки на європейський і світовий рівень конкурентоспроможності.

У цьому аспекті необхідно відмітити, що сучасна світова економіка розвивається не виключно на основі сталих економічних законів. У суспільстві знань, інноваційно-інформаційному суспільстві основним капіталом вважається не ресурсний чи виробничий, не промисловий чи фінансовий, а людський. Провідні в економічному плані країни світу вже давно зробили «ставку» в гонитві конкурентоспроможності на формування й розвиток людського, інтелектуально-кадрового капіталу. Ураховуючи це, економічна освіта має бути людиноцентричною.

Саме тут і виникає надзвичайно висока актуальність застосування синергетичної парадигми в системі економічної освіти, адже майбутній фахівець економічного профілю має навчитися на складно-системному рівні поєднувати особистісні, економічно-професійні й загальнокультурні цінності, що уможливується лише за умов широкого використання нелінійного стилю мислення. «Система освіти, яка орієнтована лише на вузьку спеціалізацію та забезпечення майбутнього фахівця певною сумою знань, не відповідає вимогам сьогодення та не є конкурентоспроможною» [6, с. 33]. Фахівець економічного профілю в процесі навчання в університеті має сформувати особистісне переконання про те, що в складній системі його майбутньої професійної самореалізації однаково важливу роль відіграватимуть фахові, особистісні, загальнокультурні, моральнісні й соціально-громадянські елементи.

Вивчення стану вищої економічної освіти в розвинутих країнах світу дало змогу виявити певні позитивні тенденції, що можуть бути запроваджені та розвинуті під час підготовки фахівців з економічних спеціальностей в Україні, а саме:

- культурно-історична спрямованість змісту економічної освіти;
- необмеженість процесу підготовки економіста терміном навчання у виші, можливість оновлювати економічні знання протягом усієї професійної діяльності й наявність відповідної інфраструктури економічних навчальних закладів;

– розробка навчальних планів і програм, оснований на системному підході до економіки, на зв'язку економічної та екологічної освіти, на врахуванні управлінських і соціальних аспектів, максимальне наближення економічної підготовки до потреб ринку праці й виробництва;

– співробітництво економічної освіти, науки й виробництва в процесі реалізації конкретних замовлень, розробки технологій, реалізації проєктів [7, с. 99–100].

Отже, визначивши основні позитивні моменти, що можуть бути використані українськими освітянами з досвіду європейських колег, варто відзначити, що таке запозичення має відбуватися не безоглядно, а зі здійсненням глибинного аналізу, з урахуванням національної специфіки і традицій вищої економічної освіти, яка, хоча й була тривалий час у полоні хибних ідей і педагогічних практик, усе ж таки має певні здобутки, що можуть бути плідно використані.

Проаналізувавши сучасний стан економічної освіти в Україні, її досягнення, основні суперечності й недоліки, можемо стверджувати, що на сьогодні значно розширилася науково-теоретична та навчально-методологічна база підготовки майбутніх економістів, бухгалтерів, фінансистів і менеджерів. Значно виросли й кількісні показники випуску спеціалістів із цих спеціальностей вишами України. З іншого боку, більшість таких випускників не має відповідної компетентності, необхідної на ринку праці – як національному, так і міжнародному. Це зумовлено низькою якістю національної економічної освіти. Така низька якість породжується відсутністю фундаментальних наукових шкіл з економіки в українських університетах, слабкістю професорсько-викладацького кадрового потенціалу, відірваністю забюрократизованої освітньої системи від практики, бізнесу, підприємств і компаній. Усе це вимагає нагального реформування національної системи економічної освіти з метою якнайшвидшого підвищення її якості.

Обґрунтування основних чинників та напрямів підвищення якості економічної освіти у вітчизняній вищій школі доведено необхідність приділення особливої уваги таким якісним показникам і параметрам економічної освіти в українських вишах:

– підвищення особистісно-професійних компетентностей випускників;

– наукова фундаменталізація університетської освіти й дослідницької галузі;

– виховання високого рівня економічної культури на основі здобутків як економічної науки, так і загальнолюдських культурних цінностей;

– позбавлення застарілих радянських схем адміністрування й фінансування освіти;

– створення системи освіти, орієнтованої на відповідність випускників потребам ринку праці – вітчизняному та міжнародно-глобальному;

– безперервність освіти впродовж життя.

Вивчивши те, які уроки для України може мати зарубіжний досвід таких країн, як Велика Британія, Німеччина, Франція, виокремлено ключові позитивні моменти, що можуть бути запроваджені для реформування та вдосконалення нашої національної системи вищої економічної освіти. Насамперед відмічена позитивна роль досвіду академічної мобільності викладачів і студентів у європейських країнах, що має бути прикладом і для українських суб'єктів вищої школи. Підкреслено також глибоку професійно-компетентнісну орієнтованість навчання економістів у європейських університетах, інститутах і коледжах. Таке ж явище, як академічна свобода і плюралізм як у змісті, так і в організації навчання, значно підвищує його якість. І, зрештою, зв'язок університетських програм і методик із практикою, з ре-

альною економічною діяльністю компаній і підприємств має стати справжнім орієнтиром розвитку економічної освіти для українських вищих навчальних закладів. Отже, українській вищій економічній школі дійсно є чому повчитися з погляду змістовності, організації, науково-методичного й практичного забезпечення навчання у вищих навчальних закладах економічного спрямування західноєвропейських країн.

Література

1. Андрущенко В.П. Вища освіта у пост-Болонському просторі: спроба прогностичного аналізу / В.П. Андрущенко // Філософія освіти. – 2005. – № 2. – С. 6–19.
2. Андрущенко В.П. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть (Спроба прогностичного аналізу) / В.П. Андрущенко. // Вища освіта України. – 2001. – № 1. – С. 11–17.
3. Бозаров Д.М. Концептуальные основания нелинейного мышления / Д.М. Бозаров // Credo new. Теоретический журнал. – 2011. – № 1. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://credonew.ru/content/view/977/65/>.
4. Зеленов Є.А. Теоретико-методологічні основи планетарного виховання студентської молоді : автореф. дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / Є.А. Зеленов. – Луганськ, 2009. – 44 с.
5. Кичирук Т.В. Філософія «нелінійного мислення» в освіті економічного напрямку : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.10 «Філософія освіти» / Т.В. Кичирук. – К., 2015. – 19 с.
6. Мозгот В.Г. Педагогическая синергетика и становление человека / В.Г. Мозгот // Мир образования – образование в мире. – 2006. – № 2 (22). – С. 121–125.
7. Набока О. Стан та основні напрями розвитку економічної освіти за рубежом / О. Набока // Гуманізація навчально-виховного процесу : науково-методичний збірник. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – Вип. L. – С. 91–100.
8. Самарський А.Ю. Парадигма «нелінійного мислення» та її роль в сучасній науці : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.09 «Філософія науки» / А.Ю. Самарський. – К., 2010. – 19 с.
9. Шурыгин Е.Г. Идеи синергетики в содержании образования будущих учителей / Е.Г. Шурыгин, Л.С. Шурыгина, Н.В. Скворцова // Теория та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі : збірник наукових праць. – Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2012. – Вип. VII. – С. 229–236.

Анотація

Кичирук Т. В. Нелінійне мислення як чинник підвищення якості економічної освіти. – Стаття.

У статті розглядаються особливості нелінійного мислення в економічній освіті, аналізується сучасний стан економічної освіти в Україні, її досягнення, суперечності й недоліки; обґрунтовуються основні чинники та напрями підвищення якості економічної освіти у вітчизняній вищій школі в умовах ринкових трансформацій, характеризується те, які уроки для України може мати зарубіжний досвід таких країн, як Велика Британія, Німеччина, Франція. Виокремлюються ключові позитивні моменти, що можуть бути запроваджені для реформування й удосконалення національної системи вищої економічної освіти; наголошується, що запозичення має відбуватися не безоглядно, а зі здійсненням глибинного аналізу, з урахуванням національної специфіки і традицій вищої економічної освіти, яка, хоча й була тривалий час у полоні хибних ідей і педагогічних практик, усе ж таки має певні здобутки, що можуть бути плідно використані.

Ключові слова: нелінійне мислення, вища економічна освіта, фахівець, система знань, ринкові трансформації.

Аннотация

Кичкирук Т. В. Нелинейное мышление как фактор повышения качества экономического образования. – Статья.

В статье рассматриваются особенности нелинейного мышления в экономическом образовании, анализируется современное состояние экономического образования в Украине, его достижения, противоречия и недостатки; обосновываются основные факторы и направления повышения качества экономического образования в отечественной высшей школе в условиях рыночных трансформаций, характеризуется то, какие уроки для Украины может иметь зарубежный опыт таких стран, как Великобритания, Германия, Франция. Выделяются ключевые положительные моменты, которые могут быть введены для реформирования и совершенствования национальной системы высшего экономического образования; отмечается, что заимствование должно происходить не безоглядно, но с осуществлением глубинного анализа, с учетом национальной специфики и традиций высшего экономического образования, которое долгое время было в плену ложных идей и педагогических практик, но все же имеет определенные достижения, которые могут быть плодотворно использованы.

Ключевые слова: нелинейное мышление, высшее образование, специалист, система знаний, рыночные трансформации.

Summary

Kychkyruk T. V. Nonlinear thinking as a factor of improving the quality of economic education. – Article.

This paper is focused on the features of nonlinear thinking in economic education, the current state of economic education in Ukraine, its achievements, contradictions and shortcomings. It aims to research the factors and areas of improving the quality of economic education in the national high school under the conditions of market transformations, as well as international experience of Great Britain, Germany, and France. The author distinguishes the key positive points that can be implemented to reform and improve the national system of higher economic education; stresses that Ukrainian economic education should not blindly follow international standards but it has to take into account national peculiarities and traditions of higher economic education that despite a long time captivity of false ideas and teaching practices still has some achievements that can be fruitfully used.

Keywords: nonlinear thinking, higher economic education, expert, system of knowledge, market transformation.